FUQAROLIK JAMIYATI INSTITUTLARINING IJTIMOIY BARQARORLIKNI TA’MINLASHDAGI ROLI: ZAMONAVIY YONDASHUVLAR

Ochilov Ulug‘bek Tolibjon o‘g‘li
Jizzax davlat pedagogika universiteti magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada fuqarolik jamiyati institutlarining jamiyatda barqarorlikni saqlash, davlat va fuqaro o‘rtasidagi muloqotni mustahkamlash hamda jamoatchilik nazoratini o‘rnatishdagi o‘rni yoritilgan. Zamonaviy siyosiy-huquqiy yondashuvlar asosida nodavlat notijorat tashkilotlari va mahalla institutining ijtimoiy transformatsiyasi tahlil etilgan.

Kalit so‘zlar: Fuqarolik jamiyati, ijtimoiy barqarorlik, mahalla, jamoatchilik nazorati, NNT, ijtimoiy sheriklik, huquqiy ong.

Bugungi globallashuv va axborotlashgan jamiyat sharoitida har qanday davlatning ichki barqarorligi faqatgina kuch ishlatar tuzilmalar yoki iqtisodiy omillar bilan emas, balki fuqarolik jamiyatining rivojlanganlik darajasi bilan belgilanmoqda. O‘zbekiston Respublikasining Yangi tahrirdagi Konstitutsiyasida fuqarolik jamiyati institutlarining

huquqiy maqomi yanada mustahkamlanishi, ularning davlat boshqaruvidagi ishtirokini yangi bosqichga olib chiqdi[1,36-b].

Ijtimoiy barqarorlik — bu jamiyatdagi turli qatlamlar o‘rtasida manfaatlar muvozanatining saqlanishi, ijtimoiy ziddiyatlarning qonuniy va tinch yo‘l bilan hal etilishidir[2,55-b]. Zamonaviy yondashuvga ko‘ra, fuqarolik jamiyati institutlari siyosiy partiyalar, kasaba uyushmalari, OAV, NNT jamiyatning “xavfsizlik klapani” vazifasini bajaradi.

Ular aholi o‘rtasidagi muammolarni aniqlaydi va ularni davlat organlariga tizimli ravishda yetkazadi, bu esa o‘z navbatida spontan noroziliklarning oldini oladi.

Lyuiss Kozerning “Ijtimoiy konflikt funksiyalari” nazariyasiga ko‘ra, jamiyatdagi institutlar portlash xavfi bo‘lgan ijtimoiy energiyani zararsizlantirish uchun “klapan” vazifasini o‘taydi.

Siyosiy partiyalar: Turli guruhlarning siyosiy irodasini jamlab, ularni qonun loyihalariga aylantiradi.

Kasaba uyushmalari: Ish beruvchi va xodim o‘rtasidagi iqtisodiy ziddiyatlarni ko‘cha namoyishlaridan muzokaralar stoliga ko‘chiradi.

NNT va OAV: Jamiyatning eng chekka nuqtalaridagi “og‘riq” signallarini qabul qilib, ularni davlat kun tartibiga olib chiqadi.

O‘zbekiston tajribasida mahalla instituti fuqarolik jamiyatining eng noyob bo‘g‘ini hisoblanadi. Bugun mahalla shunchaki hududiy birlik emas, balki “Inson qadri uchun” tamoyilining amaldagi ifodasidir.

Bugun yurtimizda manzilli ijtimoiy himoya, “Temir daftar”, “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari” tizimi orqali mahalla aholining muhtoj qatlamini aniqlaydi va ijtimoiy barqarorlikni eng quyi bo‘g‘indan boshlab ta’minlaydi. Mahalla yarashtirish komissiyalari orqali oilaviy va qo‘shnichilik nizolarining sudgacha hal etilishi jamiyatdagi ruhiy barqarorlikni mustahkamlaydi[3,11-b].

Ilgari ijtimoiy yordam ko‘rsatishda umumiy yondashuv ustuvor bo‘lgan bo‘lsa, bugun “Temir daftar”, “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari” orqali “ijtimoiy diagnostika” usuli joriy etildi. Bu tizimning mohiyati quyidagilardan iborat:

Mahalla yettiligi rais, hokim yordamchisi, yoshlar yetakchisi, xotin-qizlar faoli va h.k har bir xonadonga kirib, oilaning real ehtiyojini o‘rganadi. Bu yordamning aynan muhtoj qatlamga yetib borishini kafolatlaydi.

Faqatgina moddiy yordam berish bilan cheklanmay, ishsiz fuqarolarni kasb-hunarga o‘qitish, imtiyozli kreditlar ajratish va subsidiya berish orqali ularni kambag‘allikdan chiqarish choralari ko‘riladi.

Aholining ehtiyojmand qatlami davlatning e’tiborini his qilishi jamiyatda adolat tuyg‘usini mustahkamlaydi va ijtimoiy taranglikning oldini oladi.

Fuqarolik jamiyati institutlarining eng muhim funksiyasi — davlat apparati ustidan jamoatchilik nazoratini o‘rnatishdir.

Zamonaviy yondashuvda bu jarayon quyidagicha kechadi:

Ekspertiza: Qonun loyihalarining ijtimoiy ta’sirini baholashda NNTlarning ishtiroki.

Ochiqlik: Ommaviy axborot vositalari va blogerlarning davlat xizmatchilari faoliyatidagi kamchiliklarni yoritishi, bu esa ijro intizomini yaxshilaydi.

Ijtimoiy sheriklik: Davlat ijtimoiy ahamiyatga ega loyihalarni NNTlarga topshirishi, natijada xizmat ko‘rsatish sifati oshib, aholining roziligi ta’minlanadi[4,12-b].

Ma’naviy-axloqiy barqarorlik ijtimoiy barqarorlikning ajralmas qismidir. Axborot xurujlari ko‘paygan davrda fuqarolik jamiyati institutlari yoshlarda “mafkuraviy immunitet”ni shakllantirishda asosiy rol o‘ynaydi. Bu jarayon quruq nasihat orqali emas, balki yoshlarning ijtimoiy faolligini oshirish, ularni volontyorlik ya’ni ko‘ngillilik harakatlariga jalb qilish orqali amalga oshirilmoqda.

Fuqarolik jamiyati institutlarining rolini o‘rganar ekanmiz, bir muhim haqiqatga e’tibor qaratish lozim, barqarorlik — bu turg‘unlik emas. Haqiqiy ijtimoiy barqarorlik jamiyatdagi muammolarning yo‘qligi bilan emas, balki shu muammolarni hal qilish mexanizmlarining qay darajada ishlayotgani bilan o‘lchanadi.

Shu ma’noda, fuqarolik jamiyati institutlarining zamonaviy transformatsiyasi bo‘yicha quyidagi shaxsiy qarashlarimni ilgari surmoqchiman, bu “Ijtimoiy immunitet” va sub’ektivlik masalasi deb ataladi.

Fuqarolik jamiyati institutlari jamiyatning “og‘riq nuqtalarini” aniqlovchi sensorlardir. Agar ushbu institutlar masalan, OAV yoki mahalla faqat ijobiy hisobotlar berish bilan cheklansa, jamiyat o‘zining real muammolariga nisbatan “sezgirligini” yo‘qotadi. Zamonaviy yondashuv shuni talab qiladiki, bu institutlar davlatga nafaqat yutuqlarni, balki eng og‘riqli kamchiliklarni ham birinchilardan bo‘lib ko‘rsatib berishi kerak.

Jamiyat o‘z muammolariga nisbatan “sezgirligini” yo‘qotishi — bu ijtimoiy apatiya, loqaydlik deyiladi. Loqayd jamiyatda esa hech qanday islohot samara bermaydi.

Fuqarolik jamiyati institutlari kamchilikni shunchaki aytib qo‘ymay, uning yechimini ham taklif qilishi kerak.

Zamonaviy yondashuvda davlat “og‘riq nuqtasi”ni ko‘rsatgan institutni jazolash emas, balki uni eng yaqin hamkor deb bilishi kerak. Chunki og‘riq — bu tananing qayeridadir kasallik borligidan darak beruvchi signaldir. Og‘riqni sezmaslik esa halokatli oqibatlarga olib keladi[5,78-b].

Bu — haqiqiy vatanparvarlik va barqarorlik poydevoridir.

Bugungi kunda fuqarolik jamiyati faqat an’anaviy NNTlar doirasidan chiqib, raqamli makonga ko‘chdi. Ijtimoiy tarmoqlardagi jamoatchilik guruhlari, elektron petitsiyalar va blogosfera — bular fuqarolik jamiyatining “yangi avlodi”dir.

Shaxsiy kuzatuvlarim shuni ko‘rsatadiki, virtual makondagi ijtimoiy nazorat ba’zan rasmiy idoralardan ko‘ra tezroq natija bermoqda. Biroq, bu yerda “raqamli madaniyat” masalasi yuzaga chiqadi. Ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash uchun ushbu yangi institutlar hissiyotga emas, balki huquqiy va axloqiy asoslarga tayanishi shart.

Hozirgacha biz ko‘proq davlatning NNTlarni qo‘llab-quvvatlashi ijtimoiy sheriklik haqida gapirdik. Lekin shaxsiy fikrimcha, endi navbat “teskari mas’uliyat”ga keldi. Ya’ni, fuqarolik jamiyati institutlari ham o‘z zimmasiga olgan ijtimoiy yuklamalari uchun xalq oldida hisobdor bo‘lishi kerak. Ular shunchaki mablag‘ sarflovchi emas, balki real ijtimoiy natija yaratuvchi tuzilmalarga aylanishi davr talabidir.

Fuqarolik jamiyati institutlarining ijtimoiy barqarorlikdagi roli faqatgina “yordam berish” bilan cheklanmaydi. Ular jamiyatning onglilik darajasini oshiradi. Bizga “boqimandachilik” kayfiyatidan yiroq, o‘z huquqini taniydigan va mas’uliyatini his qiladigan faol fuqaro kerak. Aynan shunday fuqarolarni tarbiyalash fuqarolik jamiyati institutlarining eng oliy maqsadidir[5,82-b].

Fuqarolik jamiyati institutlari ijtimoiy barqarorlikni ta’minlashda shunchaki yordamchi emas, balki strategik hamkor hisoblanadi. Jamiyatda ushbu institutlar qanchalik mustaqil va professional faoliyat yurtsa, davlatning barqaror taraqqiyoti shunchalik kafolatlanadi. Kelajakda “Davlat – jamiyat – inson” zanjirini yanada mustahkamlash uchun fuqarolik jamiyati institutlarining moddiy-texnik va huquqiy bazasini kengaytirish davr talabidir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. – T.: “O‘zbekiston”, 2023. (90-bet).
2. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – T.: “O‘zbekiston”, 2022. (416-bet).
3. Tojixonov U., Saidov A. Fuqarolik jamiyati: darslik. – T.: “Adolat”, 2021. (350-380 bet).
4. Toshqulov J. Fuqarolik jamiyati institutlarining siyosiy tizimdagi o‘rni. Ilmiy maqola. – T., 2022. (10-15 bet).
5. Quronov D. Mafkuraviy immunitet va ijtimoiy barqarorlik masalalari. – T.: “Akademiya”, 2020 (200-220 bet).